

Cartografia de quatre segles

CASTELLS, R.; CATLLAR, B.; RIERA, J.
Atlas Girona ciutat (s. XVII-XX),
Col·legi d'Arquitectes de Catalunya,
Demarcació de Girona/Ajuntament de Girona,
Girona (1992), 595 pp.

La recerca de cartografia durant onze anys per arxius de tot el món ha donat com a resultat, almenys en una primera fase, l'*Atlas Girona ciutat* (s. XVII-XX). L'obra reproduceix en color 339 plànols d'entre 1667-1940 referents a la ciutat de Girona, molts d'ells inèdits.

L'obra, editada amb una gran qualitat, es divideix en tres parts, tot i que la relació entre elles té un caràcter de complementarietat a l'hora de la consulta.

La primera part està formada per una petita presentació feta per Enric Xutglà, president de la demarcació de Girona del COAC, i textos explicatius de l'alcalde de Girona, Joaquim Nadal, de Bartolomé Benassar, catedràtic de la Universitat de Tolosa i dels arquitectes autors de l'obra.

Mentre Enric Xutglà ens introdueix en l'obra, Joaquim Nadal fa un repàs ràpid i precís de la història de la ciutat i la situa com un emplaçament estratègic molt important, fet que marcarà la seva història i el seu desenvolupament. Per Nadal la cartografia és l'eina bàsica per controlar i dominar el territori i, per tant, diferenciable segons la seva funcionalitat:

- Cartografia de recolzament a les propostes modificadores de l'espai.

- Cartografia que demostra el paper de Girona com a punt estratègic militar, sens dubte la més abundant.

- Cartografia amb vocació fotogràfica.

- Cartografia com a instrument de planificació.

Per altra banda, Bartolomé Benassar en el seu text, molt recolzat per les làmines de l'Atlas, fa una brillant explicació del caire militar de la major part de la cartografia dels segles XVII i XVIII, i també de la seva autoria per part dels enginyers francesos.

Els tres arquitectes autors ens presenten una visió cronològica del material recollit, des del setge de 1694 fins a les transformacions urbanes dels segles XIX i XX, i també un interessant repàs dels projectes que es proposaven per a algunes zones de la ciutat: la Devesa, la problemàtica per millorar les defenses fluvials per tal d'evitar inundacions -destaca el projecte de desviament del riu Onyar a nivell de Quart- o els primers intents d'eixample fora de les muralles.

Aquest text és el complement perfecte per seguir l'evolució de la cartografia recollida en l'Atlas i, per tant, ens permet adquirir una visió cronològica del desenvolupament de la ciutat.

La segona part, dividida en cinc períodes, reproduceix les làmines seleccionades cronològicament:

- de 1667-1700
- de 1701-1800
- de 1801-1850
- de 1851-1900
- de 1901-1940

Evidentment, és la part central i més important de l'obra. En les làmines recollides podem veure la ciutat i el seu creixement a través de l'evolució històrica; des de 1667 quan encara les muralles tancaven totalment el teixit urbà fins als anys 40 del nostre segle, quan la ciutat començà a posar els fonaments del creixement urbà actual.

Fins el segle XVIII la característica principal dels plànols que representen la ciutat de Girona és la seva autoria, sempre elaborada per

tècnics francesos, i la seva funció, estratègic-militar. Es representa el perímetre murat i les defenses de la ciutat de manera detallada, però no té o té molt poca importància la representació de la part interior de la ciutat.

Al principi del segle XVIII, tot i continuar tenint vigència els interessos militars, comencen a aparèixer plànols que tracten aspectes de caire civil.

Ja en el segle XIX, període on les guerres han deixat pas a la pau, la ciutat comença a créixer i, per tant, comença a necessitar reformes urbanístiques que queden clarament reflectides en alguns plànols de l'Atlas. Al final d'aquest segle Girona necessita traspasar el perímetre murat. L'any 1879 marca l'inici d'aquesta obertura amb l'arribada del permís per fer una zona d'Eixample a la ciutat.

La tercera part és un complement de documentació tècnica, diferents índexs i les fitxes dels plànols no seleccionats per a la publicació.

La realització d'un atlas amb la cartografia existent sobre un territori determinat és una tasca d'una gran magnitud que suposa el tractament de gran quantitat de documentació, molta d'ella inèdita. Estem, doncs, davant d'una gran obra de caràcter recopilatori que omple un gran buit en la historiografia gironina.

Es tracta d'un llibre de fàcil lectura i consulta on la visualització detallada de les làmines adquireix una gran importància, ja que la gran quantitat d'informació que reuneix cadascuna d'elles permet aprofundir en molts aspectes que podrien passar desapercibuts. Hauria estat interessant, per part dels autors, un major recolzarment històric de la cartografia recopilada.

L'Atlas Girona ciutat és una obra de referència que ha d'esdevenir una eina bàsica per al coneixement del territori i, per tant, de consulta obligada per a qualsevol estudi que tracti la història, l'evolució, el creixement urbanístic, les construccions militars de defensa, les reformes i projectes urbans i, fins i tot, la toponímia de la ciutat de Girona. Per altra banda, ha de tenir un altre vessant, tant o més important que la dels estudis: ha de ser el motor que ens ajudi a redescobrir espais oblidats de la ciutat, poc coneguts pels gironins, i que en les pàgines de l'Atlas són els protagonistes; a tall d'exemple podem citar el Castell de Montjuïc, la Torre Gironella, la Caserna dels Alemanys o la muralla del Mercadal (avui Gran Via de Jaume I).

Sens dubte, estem davant d'una part important de la història gràfica de la ciutat, però de cap manera s'ha de contemplar com una història morta; ha de ser viva i renovadora, ha de servir per redescobrir el territori on vivim, per entendre més bé el passat i per planificar i construir un millor futur.

Joan Reixach i Casals

L'escola sota el franquisme

MARQUÈS SUREDA, Salomó.
L'escola pública durant el franquisme.
La província de Girona (1939-1955).
Ed. PPU, Barcelona, 1993.

Per a qualsevol que conegui mínimament la història del magisteri públic de la demarcació de Girona hi ha una realitat que difícilment pot obviar. La constatació inexcusable a què em refereixo és que hi ha una escola pública abans del franquisme i una escola pública a partir del franquisme. La cesura, la ruptura, és nítida –com el tall d'un ganivet. És, en efecte, un tall violent, profund. Possiblement un dels efectes més nefastos del franquisme en l'àmbit de l'ensenyament fou el trencament del procés llarg i fatigós d'articulació dels mestres públics de Girona, amb la formació i manteniment d'una associació que els representava i que era plataforma de les seves reivindicacions i també de les seves preocupacions i anhels professionals. Ruptura també en l'assimilació de nous corrents pedagògics.

Tot això ho sabem, però no ens ho havíem dit en veu alta. No havíem posat sobre paper, ordenadament, les dades. No sabem, per exemple, els ressorts de la pressió i dels canvis, la dimensió numèrica de la depuració: els 144 mestres donats de baixa de l'escalafó, els 72 amb trasllat forçós, els mestres suspesos de sou i feina

entre 1 i 2 anys... El llibre del professor Salomó Marquès s'ha proposat omplir aquest buit. Aixecar acta, gairebé notarial, del drama; del drama dels mestres i del drama dels escolars.

A voltes, el llibre, sembla el sofà d'un psiquiatre. El col·lectiu de mestres i alumnes exposen els traumes, els records penosos, arrossegats dolorosament anys i panys. Perquè el llibre recull el resultat d'una pacient recerca d'entrevistes, en la línia de la història oral. Han estat entrevistats 120 mestres i 240 antics alumnes. Ben segur que aquesta feinada no hauria estat possible, o en tot cas hauria estat un treball titànic, si no hagués pogut comptar amb la col·laboració dels alumnes de la Història de l'Educació de la Universitat de Girona. Per això, la investigació té també el valor afegit d'haver estat, fins a un cert punt, una recerca compartida, un treball col·lectiu –i de ben segur, molt útil per als estudiants, molts d'ells mestres en actiu. Potser podríem retreure que aquestes entrevistes no han estat aprofitades prou exhaustivament i que hi manca l'anàlisi de la pràctica escolar, les referències a l'acció educativa a l'aula, els mètodes pedagògics utilitzats; o sigui, l'escola a l'època franquista vista des de dins.

L'escola és un marc privilegiat per estudiar alguns aspectes claus del franquisme; concretament, el seu vessant ideològic, el que anomenem el nacionalcatolicisme. I per descobrir que el franquisme no fou pas simplement un règim imposat des de l'exterior als catalans, sinó que era l'opció, també, d'uns segments prou importants de la societat catalana. El llibre de Salomó Marquès és, en aquest doble aspecte, clarificador. El paper, per exemple, dels inspectors (amb cognoms que no enganyen respecte a la seva catalanitat) és obvi –per més que tinguem present el context, les circumstàncies, i la realitat d'altres demarcacions administratives. En efecte, a desgrat d'alguna concessió a plantejaments resistencials-nacionalistes, l'obra del professor gironí mostra suficientment a un lector atent i crític la gradació d'actituds del magisteri públic del període, des de l'adhesió incondicional, passant per la col·laboració activa, al suport o a la

